

Поводом двоструког јубилеја

Даворин Јенко: 100 година од смрти (1914) и 180 година од рођења (1835)

Две године за редом, шира интелектуална и научна, а посебно – музичка и музиколошка јавност у Србији, поклањају изузетну пажњу обележавању двеју годишњица везаних уз име Даворина Јенка, знаменитог композитора и хоровође, уметника чији су живот и рад дубоко и трајно обележили историју како словеначке, тако и српске културе.

Прошле, 2014. године, низом активности била је обележена стогодишњица Јенкове смрти. Вредан и креативан допринос обележавању јубилеја дао је најпре уметнички филм *Даворин Јенко – Творац химни и будница* аутора Ане Павловић и Драгомира Зупанца, у продукцији Културно-образовног програма РТС-а (Редакција школског и образовног програма; премијерно емитовање: Други програм РТС-а, 22. новембар). Уз присуство најугледнијих представника САНУ, Словеначке амбасаде, Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС, филм је био приказан и на Свечаној академији посвећеној Јенку, у Свечаној сали САНУ, 26. новембра. Истог дана, у организацији Музиколошког института САНУ и Националног савета словеначке националне мањине у РС, одржан је интердисциплинарни научни скуп *Даворин Јенко – Прилози за културу сећања*, на којем су резултате својих најновијих истраживања Јенковог дела изложили стручњаци из области музикологије (др Соња Маринковић, др Катарина Томашевић, др Маријана Кокановић-Марковић, Ивана Весић,

МА и Срђан Атанасовски, МА), компаративних књижевних студија (др Маја Ђукановић), теорије музике (др Аница Сабо) и етнологије (др Младена Прелић). Зборник са овог скупа у припреми је за штампу, са перспективом објављивања у 2016. години. Дводневни програм обележавања стогодишњице смрти Даворина Јенка у САНУ, 2014, заокружило је композиционо вече његових дела, у зналачкој селекцији др Анице Сабо. На програму су, уз коментар музиколога Адриане Сабо, била изведена репрезентативна Јенкова остварења хорске, камерне вокалноинструменталне и оркестарске музике (у преради за клавир), у интерпретацији Екуменског мушког хора (диригент Братислав Прокић), Радмиле Владетић (сопран), Оливера Сабо Батанча (баритон) и Милице Секулић (клавир). Посебан, музиколошки прилог обележавању истовремене стогодишњице Јенкове и смрти Стевана Стојановића Мокрањца, објавила је др Катарина Томашевић у часопису *Музикологија* (бр. 16).

Обележавање другог значајног Јенковог јубилеја – 180 година од рођења, током 2015. године, протиче у значајно мањем интензитету, али нипошто без запажених резултата. У Музеју Народног позоришта у Београду, почев од 16. маја, била је изложба *Даворин Јенко (1835–1914)*, у организацији Архива Србије и Архива Словеније. Приликом затварања изложбе, 28. октобра, у Музеју је поново приказан ТВ филм *Даворин Јенко – Творац химни и будница*, након што је публици био представљен зборник текстова са скупа одржаног у Љубљани прошле године. Објављивањем рада „Словенац – утемељитељ српске сценске музике“, из пера театролога др Јелице Стевановић, обележавању овогодишњег Јенковог јубилеја придружио се и водећи национални часопис *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* (бр. 53).

У овом сажетом, уводном подсећању на начине на које су Београд, Нови Сад и Љубљана још једанпут рекли: „Велико хвала!“ Даворину Јенку, нису, свакако, могла бити евидентирана многобројна концертна извођења његових композиција, као ни пригодни новински чланци објављени у дневној и недељној штампи.

Наш прилог двоструком Јенковом јубилеју у првом броју часописа *Словеника* јесте репринт чланка др Катарине Томашевић, вишег научног сарадника Музиколошког института САНУ. Текст је првобитно био објављен у Културном додатку *Политике* од 22. новембра 2014. године. Оригинали свих фото-прилога чувају се у Музиколошком институту САНУ.

Даворин Јенко

**Даворин Јенко (1835–1914): „словенски славуј“,
„бард“ и „наш знаменити странац“**

**Сећање на композитора српске химне *Боже, правде*,
поводом стогодишњице смрти**

Година 1914. – одлазак двојице великана

У првим, по српски народ трагичним месецима Првог светског рата, угасили су се животи двојице уметника чија су дела и динамичне активности оставили најдубље трагове у токовима српске музичке културе романтичарског доба. Најпре је у Скопљу, у избеглиштву, крајем септембра, у педесетдеветој години, преминуо врхунски мајстор хорске уметности Стеван Стојановић Мокрањац, композитор знаменитих *Руковети*, *Литургије*, *Опела*, и хорова чије су турнеје са Београдским

певачким друштвом означиле прекретницу у рецепцији српске музике у иностранству на прелазу два века. Потом се у Љубљани, његовој „првој домовини“, док је на српском фронту пламтела драматична Колубарска битка, 25. новембра прекинуо и дуги животни пут Даворина Јенка, свестраног музичара и ватреног поборника панславистичке идеје који је најбоље деценије свог професионалног рада даровао српској култури.

Од времена када је почетком шездесетих година 19. века ступио на чело Панчевачког српског црквеног певачког друштва, преко година проведених на месту наследника Корнелија Станковића у Београдском певачком друштву (1865–1877), а посебно – током више од три деценије успешног рада на положају капелника Српског краљевског позоришта (1871–1902), Даворин Јенко, Словенац рођењем, стекао је за живота највиша могућа државна признања и почасни Краљевине Србије, али и више од тога: топлу наклоност српског грађанства које је спонтано и свесрдно пригрлило, и, чак присвојило многобројне Јенкове мелодије, доживљавајући их као своје. Члан српског ученог друштва (1869) и Српске краљевске академије (1888), носилац ордена Светог Саве највиших степена, почасни члан певачких друштава широм јужнословенског простора, Даворин Јенко, тај „Словенски славуј“ – како о њему још 1871. пише анонимни сарадник *Младе Србадије* – постао је, указом краља Александра од 22. новембра 1894. године и српски држављанин. Претходно се морао одрећи рођењем стеченог аустро-угарског „подаништва“.

Није то, међутим, био једини разлог због којег су се аустро-угарске власти у Љубљани, на вест о Јенковој смрти, постарале да његов испраћај до коначног одредишта прође у најдубљој тишини: са забраном држања почасних опроштајних говора, Глазбеној мatici дозвољено је тек толико да се поред гроба отпева Јенкова посмртна песма „Благор му“. У тим бурним временима, могло се, наиме, очекивати да би сахрана композитора родољубиве песме „Напреј, заставе Славе“, испеване још током бечких студентских дана и убрзо прихваћене као борбени поклич „поборљених“ Словена, могла прерасти у протестни, политички интониран скуп.

Даворин Јенко – творац двеју химни у кругу националних културних елита

Данас, пуних стотину година касније, у сенци огромне медијске пажње усмерене на обележавање једног века од Сарајевског атентата и почетка Првог светског рата, крајем 2014. године коју ћемо памтити по низу манифестација и нових публикација као значајних доприноса Мокрањчевом јубилеју, име Даворина Јенка – аутора чак двеју химни: „Напреј, заставе Славе“ (првобитно словеначке, у склопу химне Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а данас химне словеначке војске), и актуелне српске државне химне „Боже, правде“, премијерно изведене 11. августа далеке, 1872. године, на представи комада *Маркова сабља* Јована Ђорђевића, којом је Позориште прославило пунолетство Милана Обреновића и његово ступање на престо – заслужено и с пуним правом изнова улази у жижу културне јавности.

Уграђена у токове како словеначке, тако и, у још већој мери – српске музике, динамична приватна и професионална биографија Даворина Јенка сведочанство је о добу стасавања и успона националних елита, о паралелним процесима поступног преображаја свесловенске ка идеји југословенства и формирања националистичких културних стратегија, такође и о времену у коме је српска музичка култура – примајући непосредне импулсе из ширих уметничких, а посебно књижевних кругова, градила поступно свој пут ка професионализацији и оснивању кључних институција музичког живота. Ако се још током студија у Бечу Јенко блиско повезао са „напредном“ словенском омладином и ту, преко познанства са Корнелијем Станковићем, стекао прва знања о музици Срба, његове београдске године протицале су у окружењу коме су главни тон давали Бранислав Нушић, Милован Глишић, Јанко Веселиновић, Јован Скерлић, Стева Тодоровић, Стеван Мокрањац, Јосиф Маринковић...

Положај капелника „Куће код споменика“, тог „пантеона националне културе“ (М. Тимотијевић), обезбедио му је место у самом срцу београдске театарске елите; концерт-мајстор Јенковог оркестра био је Петар Крстић (потоњи први Јенков биограф; рукопис у Музиколошком институту САНУ), за пултом виолончела свирао је песник Антон Густав Матош, а на позорници су се смењивали хероји и хероине тадашњег

српског глумишта, од којих су они најпопуларнији – попут Раје Павловића и Стевана Дескашева, били и маестрови ученици певања.

Вела Нигринова. Портрет – разгледница, са потписом (издање С. Цвијановића, књижара у Београду), 27. III 1904. (Фотографија преузета са Интернета)

У аури Веле Нигринове – о „Ђиду“ и још понечем

Од када се 1882. ансамблу Позоришта, на капелникову препоруку, придружила Аугуста Вела Нигринова (1862–1908), започиње најсветлији, најнадахнутији професионални, и личном срећом озарен период Јенковог живота и рада. Миљеница колега и публике, трагеткиња огромне харизме, Вела Нигринова унела је нови полет и занос у композиторово стварање: већ исте, 1882, Јенко компоновује *Врачару* – „прву оперету у историји српске музике“, да би успеси наставили да се нижу са комадима *Прибислав* и *Божана* (1894) и *Потера* (1895).

За непревазиђену популарност досегнуту музиком за *Ђида* из пера Јанка Веселиновића и Драгомира Брзака (од премијере 1892. до 1913. комад је само на београдској сцени изведен преко 80 пута!), Јенко такође дугује захвалност Вели, не само зато што је блистала на сцени као прва Љубица, већ што је током дугих заједничких, распеваних скадарлијских боемских вечери за креирање тог лика надахнула и самог Јанка Веселиновића, творца ове „слике из сеоског живота, са певањем“! Убрзо после премијере, „песма из *Ђиде* заразила је београдске севдалије, заглушила београдске кафане и пронела се из места у место, из града у град.“ – прибележио је Бранислав Нушић на страницама

Политике, 1936. године. Многе од тих песама, попут „Синцирићи звече“, „Мој ђердане“, „Милић иде странчицом“, „Где ћеш бити, мала Кејо“, очувале су се и до данас, наставши своје место у репертоарима многобројних интерпретатора популарне музике. Њихово дуго трајање обезбедила су већ почетком 20. века прва штампана нотна издања, док је стабилно присуство комада на позоришним сценама широм земље охрабрило Петра Коњовића да по мотивима *Ђида* почетком педесетих година компонује своју четврту оперу – *Сељаци*.

Али, ако би се Јенково ауторство, с обзиром на традиционално порекло напева *Ђида* и могло довести у питање, то свакако не може бити случај са познатом песмом „Укор“ – „Где си душо, где си ‘рано“, том Јенковом инспирисаном романсом компонованом на стихове Бранка Радичевића, која је до те мере „продрла у народ и идентификовала се са анонимним фоклорним творевинама, да се најзад и заборавило ко је њен аутор“ (С. Ђурић-Клајн).

Песме из комада Ђида. За гласовир сложио Даворин Јенко. Издање Краљ. срп. дворске књижаре Марка М. Стајића, Београд, Б.г. (Архив Музиколошког института САНУ, Ан 930).

Реч сведока – следбеника и савременика

Три деценије по Јенковој смрти, а поводом стогодишњице његовог рођења, Милоје Милојевић ће се 1935, на страницама *Звука*, с носталгијом присећати времена у коме су „наше мајке и старемајке уздисале уз звуке [Јенковога] ’Море ми је љубав твоја’, или биле узбуђене љубављу младе Јелке за Јанка, и дубоко осећале слушајући његов дует ’За тобом срце жуди’“. У истом чланку, Милојевић ће истаћи и популарност Јенкових патриотских песама, као и укупан рад на пољу музике, захваљујући чему је, процењује аутор, међу Србима Јенко стекао статус *неког барда*, нарочито због тога што је више од две деценије до појаве Мокрањаца био „једини композитор који је умео прислушнути српска осећања свога времена и о томе запевати тако како су и кад то желеле широке масе српског народа.“

Но, камен-темељац угледном месту Даворина Јенка у историјским токовима српске музике положио је нико други до Стеван Мокрањац, Јенков двадесет година млађи савременик и достојни наследник у Београдском певачком друштву. Само што је по повратку са студија ступио на дужност у Друштву, Мокрањац 1889. осмишљава програм „Великог историјског српског концерта“, где ће, како истиче, „бити заступљени сви српски композитори по историјском реду“. Поред чешких аутора, међу представнике „знаменитих странаца [подв. К.Т.] Словена који радише на српској песми, већим делом по словенским мотивима“, Мокрањац сврстава и Јенка, и то са чак пет репрезентативних хорских остварења. Коју годину касније, укључујући се 1903. у дебату поводом „непримерено велике популарности“ песама из *Сеоског лоле* (посрбљеног комада мађарског писца Еде Тота), Мокрањац ће потврдити Јенков статус као *нашег знаменитог странца*, али ће му у присном тону исказати и захвалност за све напоре које је он, руковођен идејом словенске узајамности, уложио у стасавање српске музичке културе:

„У тим песмама има пуно, готово варварских погрешака, противу српске акцентуације ..., али ми смо ове песме опет зато певали и заволели, и баш та погрешна места нарочито акцентовали, јер смо певајући, слушали драгога Јенка, како погрешно, али одушевљено, српски говори. (...) У оно доба нисмо имали бољег представника за уметничку песму од Јенка, и зато смо га волели, волимо га и волећемо га увек као најбољег од свију Словена музичара, који су код нас радили.“

ЕПИЛОГ

После смрти Веле Нигринове, композиторове животне и стваралачке музе, у доба распламсавања вихора Балканских ратова, Даворин Јенко напушта Београд. Културна историја Србије до данас га памти не само као аутора актуелне српске химне, већ и као музичара који је „понео графикон развоја узлазном линијом, и то, пре свега, на подручју оркестарске, односно сценске музике.“ (Д. Гостушки).

